

מִי יֵם הִי יֵם

"אין לו להקדוש ברוך הוא בעולמו אלא ארבע אמות של הלכה בלבד" (ברכות ח').

גליון 558

אב תשפ"ה

תשיעה באב שיחל במוצאי שבת

ההלכות נערכו ע"י הרב יהודה אריה הלוי דינר שליט"א – רב ביהכ"נ צא"י "דברי שיר" ב"ב

קלי צום בשבת ערב ת"ב

◀ **שאלה:** האם מותר לקחת 'קלי צום' בשבת ערב ת"ב בכדי שיוכל לצום בקלות?

תשובה: איתא בשו"ע (סי' שכ"ח סעיף א') מי שיש לו מיחוש בעלמא, והוא מתחזק והולך כבריא, אסור לעשות שום רפואה בשבת, ואפילו עיי' אינו יהודי, גזירה משום שחיקת סממנים, ועיי' משנ"ב (סי' ב') אפילו דבר שאין בו איסור.

אולם אם אוכל מאכל בריאים, כגון לשתות תה עם דבש לרפא הכאב, מותר כמבואר בשו"ע (שם סעיף ל"ז), שאפילו קשה קצת לבריאים ומוכחא מילתא של רפואה קעביד מותר.

ואם רוצה לקחת כגון ויטמינים כדי לחזקו, כיון שאין זה מאכל בריאים ואפילו הוא בריא, כיון שהוא לחזק מזוג, כתב המשנ"ב (סי' ק"כ) בשם המג"א שאסור, עיי' שם. ולפי"ז אסור לקחת ויטמינים, (הגר"ש) **אויצטראך** זצ"ל, אולם עיי' "אגרות משה" או"ח ח"ג סי' נ"ד שכוונת המשנ"ב דוקא באדם חלוש שהולך לחזק מזוג, אבל בריא גמור אין חשש, עיי' שם.

ולפי"ז בקלי צום שאין זה מאכל בריאים וזה בא לחזק מזוג, אסור לקחת בשבת, (בעל "שבט הלוי" זצ"ל), אולם אם מערבו בתוך אוכל (עדיף לערבבו מלפני השבת) מותר לקחת כיון שאינו ניכר, אין זה נכלל בגזירת סממנים, וגם אין בזה משום מכין משבת לחול.

לכתחילה יש לרסקם ולערבבם מערב שבת במזון אחר או לערבב את הסירוף 'קלי צום' במשקה, ובדיעבד אפשר לערבבו בשבת היות שאין זו תרופה אלא ריכוז צמחי מזון ("אגרות משה" או"ח ח"ג תשי"נ"ד, ו"קובץ מבית לוי" חלי י"ג עמ' נ"ב, שש"כ פרק ל"ד).

להפסיק מלאכול

◀ יש להיזהר להפסיק מלאכול מבעוד יום, דהיינו לפני שקיעת החמה, ולא כמו בכל שבת שממשיכים לאכול גם לאחר השקיעה (משנ"ב סי' ק"כ). וכן יש ליטול מים אחרונים לפני שקיעת החמה.

האם צריך להתנות לפני ברכת המזון

◀ כתב המשנ"ב (סי' תקנ"ג סי' ב') לפני ברמח"ז לכתחילה יתנה דלא מקבל על עצמו את התענית עד בין השמשות, עיי' שם.

אולם השנה (תשפ"ה) שהוא בשבת מאחר שאסור לצום בשבת, בודאי לא אמרין שברכת המזון היא קבלה על התענית.

רחיצה בין השמשות

◀ אסור לרחוץ כל ידיו משקיעת החמה. ואם צריך ליטול ידיו, יטול כמו בתשעה באב, דמה שלא רוחץ ידיו, לא ניכר שעושה אבילות, וכן אסור לסוך בושם על גופו מבין השמשות.

ישיבה על הארץ

◀ אין לשבת על הקרקע עד אחרי צאת הכוכבים, מכיוון שיש בזה אבילות בפרהסיא בשבת. וכן אין חולצים נעליים בין השמשות, מכיון שאסור להראות שום אבילות בשבת (רמ"א תקנ"ג סי' ב' משנ"ב סי' ו').

מוצאי שבת - תשעה באב

מתי חולצים נעליים

◀ כתב הרמ"א (סי' תקנ"ג סי' ב') שבמוצאי שבת לאחר "ברכו" חולצים נעליים מלבד שליח ציבור שחולץ קודם "ברכו" לאחר שאמר "ברוך המבדיל...". וכתבו האחרונים שכל זה לפי מנהגם שבאו לבית הכנסת לפני צאת הכוכבים (ומה"ט כבר הביאו נעלי תשעה באב מלפני שבת). אולם ברוב בתי הכנסת בארץ ישראל, נוהגים שמיד במוצאי אומרים "ברוך המבדיל..." ולבושים נעלי תשעה באב, ובאים לבית הכנסת, ומאחרים להתפלל בכדי לאפשר לכולם להגיע בזמן לתחילת מעריב.

בגדי שבת

◀ אין חיוב לפשוט בגדי שבת וללבוש בגדי יום חול לפני שהולך לבית הכנסת, ומי"א אם אינו לבוש בהם, לכתחילה אין ללבושם בלילה (הגר"ש אלישיב זצ"ל). ובמניין של מרן ה"חזון איש" זצ"ל כולם לבשו בגדי שבת, וכבר הגיעו לביהכ"נ לפני צאת הכוכבים, ולאחר "ברכו" חלצו נעליהם, ומרן ה"חזון איש" נכנס לחדרו, ולבש בגד עליון של יום חול ("ארחות רבנו" ח"ב עמ' קל"ז).

תפילת מעריב במוצאי שבת

◀ במוצאי שבת זה אין אומרים "למנצח בגנינות..." (תהילים ס"ז) לפני מעריב, ואחרי הקינות אומרים "ואתה קדוש" בלי "ויהי נעם", ואין אומרים "ויתן לך" (שו"ע סי' תקנ"ט סעיף ב').

לע"נ

הרב גרשון מאיר בן ר' שלמה אינגבר ז"ל
נלב"ע ט"ז בניסן תשפ"ה

לע"נ

מרת גילה זהבה בת הג"ר מרדכי וינגרטן ע"ה
נלב"ע כ"ו בכסלו תשפ"ה

שבת חזון - ערב תשעה באב

סעודת שבת

◀ השנה, שבת היא בערב תשעה באב, מותר לאכול בשר כסעודת שלמה בשעתו, אפילו בסעודה שלישית. ומי שנמנע מלאכול בשר משום אבילות, עבירה היא בידו. ומי"א בסעודה שלישית ישב בדאבון נפש, ולא ישב בסעודת חברים. ומי שיושב כל שבת עם חבריו (כגון בשיבות) אינו צריך למנוע עצמו (שו"ע סי' תקנ"ב סעיף י' ומשנ"ב שם).

וכן מותר לשיר זמירות שבת, אפילו בשבת חזון, ואפילו מי שאין רגיל בכל שבת אין לאסור ("אגרות משה" או"ח ח"ב תשי"ק"ב).

בגדים וקידוש לחתן ולבר מצווה

◀ מותר לעשות קידוש לחתן ולבר מצווה כזו כמו שרגילים לעשות בכל שבת, וכן מותר לשיר לחתן כמו שרגילים בכל עליה לתורה, דאם לא יעשו כן, הוי אבילות בפרהסיא (הגר"ש קרליץ זצ"ל). החתן בעליה לתורה, וכן נער בר מצווה, לא ילבשו בגדים חדשים.

קריאת הפטרה

◀ הפטרה נוהגים לקרוא בניגון של "איכה", אולם בביהכ"נ "לדרמן" וכולל "חזון איש" קוראים כרגיל, ע"פ דברי החזו"א זצ"ל שאין לעשות אבילות בפרהסיא (עיי' "ארחות רבנו" ח"ב עמ' קל"ה).

לימוד תורה

◀ בשבת אחר חצות היום, כתב הרמ"א (סו"ס תקנ"ג) שאין ללמוד רק דברים המותרים בתשעה באב. אולם כתב המשנ"ב (סי' י') בשם ה"ט"ז, הלומד כרגיל לא הפסיד, ויש לסמוך על זה, עכ"ד (ועיי' "ביאור הלכה" שם). מרן ה"חזון איש" זצ"ל בשבת ערב תשעה באב, מחצות ואילך למד מסכת מו"ק ("ארחות רבנו" ח"ב עמ' קל"ו).

טיול בשבת

◀ אין לטייל בשבת לאחר חצות היום ("שערי תשובה" סי' תקנ"ג).

"צדקתך"

◀ בשבת במנחה אין אומרים "צדקתך" (רמ"א סו"ס תקנ"ד).

הכנה משבת לחול

◀ אסור להכין משבת לחול, ולכן אסור להביא הקינות לבית הכנסת בשבת (במקום שיש עירוב), אלא אם ילמד בו מבעוד יום. וכן כשאוכל סעודה שלישית לא יאמר שאוכל כדי שיהיה לו כוח לצום בלילה, אבל מותר לחשוב כן.

בליעת כדורים בשבת ערב ת"ב

◀ **שאלה:** מי שנצרך לבלוע כדורים, האם עדיף לקחת את הכדורים עם קצת מים בשבת או עדיף לקחתם בתענית?

יסוד השאלה הוא, שהרי אסור לקחת תרופות בשבת משום גזירת שחיקת סממנים (כמבואר בשו"ע סי' שכ"ח), ומי"א אם זהו חולה שבלי זה יפול למשכב מותר, שלא גזרו בזה. אולם כשיש לו אפשרות לא לקחת בשבת, אסור לו לקחת בשבת. ועכשיו שמוצאי"ק הוא תענית, (באופן שאם הוא מוכרח יכול לקחת בתענית, בפרט שזהו עם שנית מים פחות מכשיעור), יש לדון אם עדיף שיקח בשבת או בתענית.

תשובה: בחולה שנפל למשכב לא גזרו לקחת תרופות בשבת, והוי היתר אצלו, והיות שמוצאי"ק הוא תענית, לא נחשב שיש לו ברירה ועדיף לקחת את התרופה בשבת מלקחת בתענית, אפילו שהוא רק פחות מכשיעור מים, מי"א בעצם זהו בגדר איסור, ולכן עדיף לקחת בשבת, וכל זה אם צריך לקחת עם קצת מים, אבל אם יכול לבלוע את הכדורים ללא מים עדיף לבלועם בת"ב, כיון שמצד התענית אין זה שם אכילה כלל, משא"כ מצד שבת סו"ס זהו רפואה (הגר"ש קרליץ זצ"ל). יש סוברים שגם בכה"ג עדיף לקחת הכדורים בשבת, וכן היה מעשה בת"ב (תשס"ה) שהגר"ש אלישיב זצ"ל הורה לקחת את הכדורים כבר בשבת הגם שלא היה שום צורך למים עבור בליעת הכדורים (הגר"ש ישראלזון זצ"ל).

הבדלה

▲ מבדילים בתפילה "אתה חוננתנו", כשאר מוצש"ק (ש"ע) ס' תקנ"ט סעיף א', ואם שכח להבדיל אינו צריך לחזור ולהתפלל כיון שמבדיל על הכוס במוצאי תשעה באב (ש"ע) ס' רצ"ה סעיף ג'.

י"א שכאשר ת"ב חל במוצש"ק (כמו השנה תשפ"ב) כיון שאין מבדילין על הכוס ראוי שהנשים יתפללו ערבית ויבדילו בתפילה, משום דעיקר התקנה היתה להבדיל בתפילה (ספר "שלמי מועד" פרק צ"ב בשם הגרש"ז א"ע רבאך זצ"ל). ונשים שלא מתפללות יזהרו שלא לעשות שום מלאכה עד שיאמרו "ברוך המבדיל בין קודש לחול" (משנ"ב ס' תקנ"ט ס"ק ב').

▲ אין מבדילין על הכוס במוצ"ש זו, אולם אומרים "אתה חוננתנו" בתפילה, ויש להזהיר לנשים שאין לעשות שום מלאכה בלי לומר "ברוך המבדיל". ואם שכח להבדיל בתפילה אין צריך לחזור, כיון שיבדיל על הכוס במוצאי ת"ב (משנ"ב ס' תקנ"ט ס"ק ב').

ברכת הנר

▲ אע"פ שאין מבדילים, בכל זאת מברכים ברכת הנר, וכן נשים צריכות לברך בלילה על הנר [והא דכתב ה"ביאור הלכה" ס' רצ"ו ד"ה לא יבדילו שלאשה אין לברך על הנר, הכוונה שאינה חייבת לברך]. (הגרש"ז זצ"ל, ובעל "שבט הלוי" זצ"ל). ויש סוברים שעדיף שתשמע ברכה זו מהבעל (הגר"ש אלישיב זצ"ל והבעל יכול להוציאה לפני שהולך להתפלל. ובבתי כנסיות שקוראים מגילת "איכה" בנרות (ומכבים את אור החשמל), יש להם לברך ברכת "מאורי האש" לפני שמתשמים בנרות (משנ"ב ס' תקנ"ט ס"ק ב').

הבדלה ללא שתיה

▲ **שאלה:** במוצש"ק המבדיל בברכה על הכוס, ולא שותה, האם יצא יד"ח בזה?

תשובה: כמו שמבאר לענין קידוש (בס' רע"א י"ג) אם לא שותה כמלוא לוגמיו בדיעבד לא יצא ידי"ח קידוש. ה"ה לענין הבדלה בלי שתיה הכוס לא יצא בדיעבד על הכוס (ע"י משנ"ב ס' רצ"ו ס"ק ו'), ויש לו לחזור ולהבדיל על הכוס במוצאי ת"ב.

חולה שצריך לאכול בתשעה באב

▲ חולה שצריך לאכול בתשעה באב, חייב להבדיל מקודם (שע"ת ס' תקנ"ט ס"ק א'), אולם אם אינו צריך לאכול ע"פ הוראת הרופא אלא מן הבוקר, אין צריך להבדיל אלא בבוקר. וכן אשה שאוכלת בתשעה באב, צריכה להבדיל בעצמה, והיא תשתה הכוס. ואם צריך רק שתיית מים אין צריך להבדיל, ומותר לשתות בלי הבדלה (ש"ע) ס' רצ"ט סעיף א'.

על מה להבדיל

▲ כשחולה עושה הבדלה, לכתחילה יש לעשותו על חמר מדינה, מכיון שאסור לשתות יין בתשעה באב, ולכן יש לעשותו על בירה, או מיץ תפוחים, או תפוזים, או אשכוליות טבעי (הגרש"ז זצ"ל), ובשעת הצורך שאסור לו לשתות אחד מאלו, יש לעשותו על מיץ ענבים, ובדיעבד על יין (הגר"ש אלישיב זצ"ל ובעל "שבט הלוי" זצ"ל). וי"א, שמצעים טבעיים, וכן תה וקפה לא נחשבים בארץ ישראל כחמר מדינה, וכי"ש המשקאות הקלים כמו קולה שאינם חמר מדינה (בעל "שבט הלוי" זצ"ל והגר"נ קרליץ זצ"ל). ויש סוברים שאסור לשתות שום יין בת"ב, והיות שאין לנו חמר מדינה, אפילו גדול יאכל בלא הבדלה ויעשה הבדלה במוצאי ת"ב, ולסמוך על שיטות אלו שלא תיקנו הבדלה בתשעה באב שחל במוצש"ק (הגר"ח קניבסקי זצ"ל).

הבדלה לקטנים

▲ **שאלה:** האם הקטנים צריכים להבדיל לפני שאוכלים בת"ב?

תשובה: יש סוברים שאין צריכים להבדיל, ובצירוף שמצינו גם בקידוש שכתב המג"א (ס' רס"ט א') שמותר לכתחילה להאכיל קטנים לפני הקידוש, ע"י שם (שם) "שבט הלוי" ח"י ס' קצ"ד ד', וכי"כ "ארחות רבינו" ח"ב עמ' קמ"ה, בשם הסתייפלער זצ"ל.

ויש סוברים שיש לקטנים או קטנות להבדיל לפני שאוכלים (בהגיעם לשיעור חינוך) ולא שייך בזה לחשוש שמא יעשו כן כשיגדלו, שהרי גם בגדול שצריך לאכול בת"ב כגון שהוא חולה, חייב להבדיל (מהר"ל ד"סקין קונטרס אחרון, אות ע"ב, וכן הורה הגר"נ קרליץ זצ"ל).

חולה להוציא לאחרים בהבדלה

▲ **שאלה:** חולה שמבדיל על הכוס בת"ב, האם יכול להוציא ב"ב בזה או שמא כיון שהם אסורים בשתיית הכוס א"א להוציאם בזה יד"ח הבדלה?

תשובה: ת"ב שחל במוצש"ק לפי רוב השיטות כולם חייבים בהבדלה, ומה שממתינים עד מוצאי ת"ב משום שא"א לשתות הכוס, ומה שלא נותנים את הכוס לתינוק שישתה, כעין שעושים במוצש"ק פ' חזון לדעת הרמ"א (ס' תקנ"א), משום שמא יסרך וילמד כשהוא גדול ויבדיל בת"ב (משנ"ב ס' תקנ"ט ס"ק ל'), ולכן שפיר יכול החולה להוציא בני ביתו ה"ברכי יוסף", וכן הורה בעל "שבט הלוי" זצ"ל, והגר"נ קרליץ זצ"ל.

הבדלה לחולה בת"ב ומלווה מלכה

▲ גם אשה, שהיא חולה, לכתחילה תעשה הבדלה לעצמה ותשתה את הכוס (ש"ת "שבט הלוי" ח"י תשי"ז ד-ו). אין להביא לקטן לשתות את היין דילמא אתי למיסרח, ובעת הצורך אפשר להקל לאשה לאכול בלא הבדלה משום ספק שפיקא שמא נשים אינן חייבות כלל בהבדלה, ושמה לדעת הרמב"ן שכשחל ת"ב במוצש"ק אין חיוב הבדלה כלל

(בעל "שבט הלוי" זצ"ל "מבית לוי" ח' י"ג עמ' נ"ג).

וכמו כן יכול הבריא לעשות הבדלה עבור החולה או האשה וגם הוא יוצא בזה ידי"ח הבדלה ("שבט הלוי" ח"ח ס' קכ"ט, שהוא נחשב בר חיובא), ובכל זאת עדיף שמי ששותה היין הוא יעשה הבדלה (משנ"ב ס' ער"ב ס"ק ל"ג ובס' רצ"ט ס"ק כ"א). וכן מותר לחולה לאכול מלווה מלכה (הגר"נ קרליץ זצ"ל).

הבדלה לצורך חצי שיעור

▲ חולה שצריך לאכול רק חצי שיעור בגלל מחלתו, הגם שלענין הבדלה אסור לאכול אפילו קצת בלי להבדיל (ע"י "ש"ע הרב" ס' ר"צ) מ"מ כיוון שהוא תענית אין לעבור איסור תענית בגלל חיוב הבדלה (דבאוכל חצי שיעור נחשב שהוא צם, ונמצא שכאשר שותה את הכוס של ההבדלה מבטל את התענית רק משום מצות הבדלה, ולא משום המחלה), ולכן יאכל את החצי שיעור בלי הבדלה (הגר"נ קרליץ זצ"ל).

נשים – תפילת מעריב

▲ י"א שכיון שאין מבדילין על הכוס ראוי שהנשים יתפללו ערבית ויבדילו בתפילה, משום דעיקר התקנה היתה להבדיל בתפילה (ספר "שלמי מועד" פרק צ"ב בשם הגרש"ז א"ע רבאך זצ"ל). ונשים שלא מתפללות יזהרו שלא לעשות שום מלאכה עד שיאמרו "ברוך המבדיל בין קודש לחול" (משנ"ב ס' תקנ"ט ס"ק ב').

מלאכה בת"ב שחל ביום ראשון

▲ **שאלה:** מבואר בשעה"צ בשם "דרך החיים" (ס' רצ"ט ס"ק נ"א), שלפני הבדלה על הכוס אין לעשות מלאכה גמורה שיש בה טורח כגון כתיבה או אכילה. האם בת"ב אחר"צ מותר לכתוב כגון לתקן ס"ת? **תשובה:** מסתבר שהיות שגדר איסור מלאכה לפני הבדלה על הכוס, לא הוה משום המשך לקדושת שבת, דא"כ לא שייך לחלק בין מלאכות גדולות למלאכות קטנות. ע"כ הגדר הוא שחז"ל אסרו לעשות מלאכה לפני מצוה, וכעין שאסרו לעשות מלאכות לפני התפילה כמבואר במשנה פ"ק שבת לא ישב לפני הספר וכו' (ע"י בחי' מרן ר"י הלוי על מס' יומא שכתב כעין זה). ולכן בת"ב היות שלא חייב לעשות הבדלה עד הלילה מסתבר שאין בזה איסור, וכאילו עדיין לא הגיע זמן ההבדלה, ויכול לעשות מלאכות אלו אחר חצות היום, כגון לכתוב וכדומה (הגר"נ קרליץ זצ"ל).

ביטול והדחת כלים

▲ נוהגים שלא להכין צרכי הסעודה עד אחר חצות (ש"ע) ס' תקנ"ט סעיף ו'), וכן אין להדיח כלים וכן כל מלאכה שיש בה שיהיו אין לעשות עד אחר חצות (רמ"א ס' תקנ"ד סעיף כ"ב), וע"י "ערוך השולחן" שכתב דכמו כן אין לסדר הבית לפני חצות, ע"י שם. ולפ"ז ה"ה אין לרוחץ כלים של שבת לפני חצות, משום שיש בו שהוי, ואפשר לתת עליהם מים שלא ידבק האוכל עליהם, ואין בזה משום שהוי.

נשים המבשלות וצריכות לרוחץ הבשר אף דממילא רוחצת גם ידיה מותר (משנ"ב ס' תקנ"ד ס"ק י"ט), וה"ה כשמדיחה כלים אחר חצות מותר גם אם רוחצת ידיה ממילא.

רחיצת כלים אחר חצות

▲ **שאלה:** האם מותר לרוחץ כלים של שבת בת"ב אחר חצות היום אפילו את מה שלא צריך מיד לצורך מוצאי ת"ב, או שמא דוקא אם יש בו צורך מיד אבל באין בו צורך אסור?

תשובה: מבואר בש"ע (ס' תקנ"ד סעיפים י"ב-י"ג) ההולך לקבל פני רבו מותר להיכנס תוך מים בין בהליכתו ובין בחזרתו, כיון שהוא צורך מצוה התירין סופן משום תחילתן. אבל כשהולך לשמור פירותיו, התירו לילך לפירות אבל לא בחזרה, משום שיכול להישאר שם, ע"י שם. והרי סו"ס אינו מכוון לשם רחיצה ואעפ"כ לא התירוהו כיון שאין בו צורך היום, וא"כ ל"י לענין רחיצת כלים של שבת שאינו צריך בהם למוצאי הצום, לכתחילה לא ירחץ כדי לא להרטיב הידים (אם לא שיש בהם צורך מיד), וע"י ש"ת "מחזה אליהו" (ס' פ"ז) משי"כ בזה, ואם לובשים כפפות מגומי כפי שמצוי כיום בודאי מותר.

הבדלה

▲ עושים הבדלה על יין במוצאי ת"ב, ואין אומרים הפסוקים "הנה קל ישועתי" וגו', ואין מברך על נר ובשמים. ומותר לשתות בעצמו. ואין צריך ליתנו לקטן (ש"ע) ס' תקנ"ו ומשנ"ב ס' שם). אשה שבעלה מתעבב במוצאי הצום, תעשה לעצמה הבדלה ותשתה הכוס (ש"ת "שבט הלוי" ח"ד ס' נ"ד ס"ק ז') ושתיית מים בלבד מותרת גם בלי הבדלה (ש"ע) ס' רצ"ט סעיף א'.

חידה

▲ כל ימות השנה אם אמר "נחם" בברכת "ולירושלים עירך" אינו חוזר, רק פעם אחת בשנה יש אופן שאם אמר "נחם" צריך לחזור, מהו?

תשובה לחידה מגליון 557

▲ **חידה:** איזה דבר אסור כל השנה, ומותר ב"תשעת הימים" שמר"ח אב עד תשעה באב?

תשובה: כל השנה אסור לאפות לחם בשרי או חלבי, שמא יאכל לחם בשרי עם חלב או חלבי עם בשר, ובדיעבד אם אפה אסור לאכול (ש"ע י"ד ס' צ"ז), אבל ב"תשעת הימים" שאין אוילים בשר, מותר לאפות לחם חלבי כי אין חשש שיאכלו עם בשר ("דרכי תשובה" שם ס"ק ל"ד בשם קונטרס "אוהל מועד"), אולם יש אוסרים לאפות גם בתשעת הימים, משום חשש שמא יאכל אותו בשבת או בסעודת מצוה שמותר בבשר (ש"ת מהרש"ם ח"ח ס' ע"ו).